

● ЛОГИСТИКА

КЕЛЕШЕККЕ ҚАЛАНҒАН КЕШЕН

Алатау қаласында Griffin Logopark Алматы логистикалық кешенінің іргетасын қалау рәсімі өтті. Салтанатты іс-шараға облыс әкімі Шыңғыс Әрінов, жобаға жауапты «Гриффин Логопарк Алматы» ЖШС мен Еуразиялық даму банкінің өкілдері қатысты.

● Ерзат АСЫЛ

Аймақ басшысы бұл жоба өңірдің еліміздегі негізгі логистикалық орталықтардың бірі ретіндегі позициясын нығайтып, инвестиция тартуға және келік-логистикалық әлеуетін дамытуға ықпал ететінін жеткізіп, компания өкілдеріне табыс тіледі.

Аталған кешен Үлкен Алматы айналма жолының маңына орналасқан. Қазір онда жалпы аумағы 125,4 мың шаршы метр болатын А+

санатындағы логистикалық қойма салынып жатыр. Ал жобаға салынатын инвестиция көлемі шамамен 125 млн АҚШ долларын құрайды. «Құрылыс екі кезеңмен жүзеге асырылады. Аумағы 62,7 мың шаршы метр болатын бірінші кезеңді 2027 жылдың ІІІ тоқсанында пайдалануға беруді жоспарлап отырмыз. Жобаны іске асыру нәтижесінде шамамен 1 000 жаңа жұмыс орны ашылады деген ойдамыз. Мұнда жедел жеткізу компаниялары үшін қойма кешені, уақытша сақтау, мультитемпературалы қоймалар, бизнес-парк және өзге де инфрақұрылымдар орналасатын болады. Нысанның цифрлық, технологиялық және логистикалық орталық ретінде дамып келе жатқан Alatau City аумағына салынуы да мүмкіндігімізді арттыра түседі», – дейді «Гриффин Логопарк Алматы» ЖШС бас директоры Ислам Абдыкерім.

Алатау қаласы

БІЛІМ – БАСТЫ ҚҰНДЫЛЫҚ

3
бет

Жаңа оқу жылы басталып, мұғалімдер қауымы мен оқушылар үшін білім мен ізденіске толы тағы бір жыл есігін айқара ашты. Биылғы оқу жылын облыстың жаңалықтармен бастап отыр. Аймақта 5 жаңа мектеп ашылып, күрделі жөндеуден өткен 10 білім ошағы пайдалануға берілді. Өңірде 37 мыңға жуық бүлдірішін алғаш рет мектеп табалдырығын аттады. Білім жүйесіне де бірқатар өзгеріс енгізілді. Жаңа оқу жылындағы жарқын бастамалар мен оңды өзгерістер туралы облыстық білім басқармасының басшысы Қайрат Жұманов кеңінен баяндап берді.

4
бет

МҰЗДЫҚТАРДЫҢ ЕРУІ елеусіз қалмасын!

Әлемдік климат бұрын-соңды болмаған тұрақсыздық кезеңіне аяқ басты. Дүниежүзілік метеорологиялық ұйымының соңғы есебіне сәйкес, 2015-2025 жылдар тарихтағы ең ыстық кезең болды. Өткен жылы температура 1850-1900 жылдардағы индустрияға дейінгі деңгейден 1,43 градус Цельсийге жоғарылаған. Жақында Непалда жүздеген адамның өмірін қиған жойқын су тасқыны адамзаттың жаһандық жылыну қатерімен бетпе-бет келгенін аңғартты.

5
бет

Қараш би

6
бет

Алтын шаңырақ

8
бет

Мергендер мерейі

СҰХБАТ

СҰХБАТ

Жаңа оқу жылы басталып, мұғалімдер қауымы мен оқушылар үшін білім мен ізденіске толы тағы бір жыл есігін айқара ашты. Биылғы оқу жылын облыс тың жаңалықтармен бастап отыр. Аймақта 5 жаңа мектеп ашылып, күрделі жөндеуден өткен 10 білім ошағы пайдалануға берілді. Өңірде 37 мыңға жуық бүлдіршін алғаш рет мектеп табалдырығын аттады. Білім жүйесіне де бірқатар өзгеріс енгізілді. Жаңа оқу жылындағы жарқын бастамалар мен оңды өзгерістер туралы Алматы облыстық білім басқармасының басшысы Қайрат ЖҰМАНОВ кеңінен баяндап берді.

Қайрат ЖҰМАНОВ,
Алматы облыстық білім басқармасының басшысы:

– Қайрат Избасарұлы, бүгінде білім саласына қойылып отырған талап зор. Мұғалім алдында ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген тұлға тәрбиелеумен қатар жаңа технология, жасанды интеллектімен жұмыс істеу дағдысын меңгерген жаңа дәуірдің жаңа адамын қалыптастыру міндеті тұр. Мемлекет басшысы балалар мен жастардың бойында жаңа Конституцияда бекітілген құқықтық мәдениет пен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға да баса назар аудару қажеттігін атап өтті. Осы орайда оқу жүйесіне енгізіліп жатқан жаңа өзгерістер туралы айтып өтсеңіз.

– Жаңа оқу жылы еліміз үшін тарихи маңызы зор кезеңде басталып отыр. Күшіне енген жаңа Конституция адам капиталын, білімді, ғылымды, инновацияны дамытуға басымдық береді. Сондықтан біздің міндетіміз – конституциялық талаптарға сай білім беріп, баланың жан-жақты дамуына қажетті жағдай жасау. Осыған орай, аймақта білім беру саласын дамытудың үш негізгі бағыты белгіленді. Оның біріншісі – «Әділеттілік және тең мүмкіндік: Білімге салынған инвестиция – болашаққа салынған ең сенімді капитал». Бұл ретте жаңа конституциялық талаптарға сай ұшауысымды мектептерді жою, заманауи білім ошақтарын салу және цифрлық сауаттылықты дамыту көзделуде. Екіншісі – «Заң мен тәртіп» мәдениеті: Өскелең ұрпақтың құқықтық сауаттылығын көтеріп, жауапты азаматтық ұстанымын қалыптастыру». Үшіншісі – «Сапалы білім беру ортасы: Еңбек нарығына қажетті, бәсекеге қабілетті мамандар даярлау». Осы бағытта жұмыс жасауды қолға алып отырмыз.

Ал тәрбие жұмысының негізгі тіректері жалпыұлттық бастамаларға негізделген. Олар – жастардың бойында жауапкершілік пен еңбекқорлық құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған «Адал азамат» бір-ыңғай бағдарламасы, экологиялық мәдениет пен қоршаған ортаға деген қамқорлықты орнықтыруға арналған «Таза Қазақстан» бастамасы, әрбір тәрбие шарасының нақты нәтижеге жетуіне негізделген «Мектеп пен отбасының бірлескен жұмысы». Бұл ретте Мемлекет басшысының бастамаларына айрықша көңіл бөлініп отыр.

Әділетті Қазақстанды құрудың басты шарты ретінде белгіленген «Заң мен тәртіп» мәдениетін қалыптастыру да мектептен бастау алмақ. Бұл құндылықтар бала бойына оқушы кезінен қаланады. Білім беру мекемелерінде құқықтық оқыту мен тәрбиелеуді жаңа деңгейге көтеру үшін 2025-2026 оқу жылында республика көлемінде алғашқы болып Талғар ауданының 13 білім беру ұйымында пилоттық жоба бастау алған болатын (10 мектеп, 3 колледж). Биыл пилоттық жоба жалғасын тауып, облыстың қосымша 35 білім беру ұйымы енгізілді (21 мектеп мен 14 колледж).

Жоба білім алушылар арасында заңға бағынушылық қасиетті қалыптастырып, құқықбұзушылық, буллинг, кибербуллинг, зорлық-зомбылық және өзге де девианттық мінез-құлық түрлерінің алдын алуға бағытталған.

Жаңа оқу жылының тағы бір айтар басты жаңалығы – жасанды интеллекті орта білім беру жүйесіне енгізілуде. Осыған орай 1-4-сыныптардағы «Цифрлық сауаттылық» пәнінің атауы «Цифрлық сауаттылық және жасанды интеллект», ал 5-11-сыныптардағы «Информатика және жасанды интеллект» болып өзгертілді. Оқу мазмұнына машиналық оқыту, нейрондық желілер, деректерді талдау және қолданбалы криптография негіздері енгізілген. Сонымен қатар,

мектептерде «Құқық негіздері» пәнін жүйелі түрде оқыту қолға алынууда. Балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын қалыптастыруға және өмірлік тұрақтылығын дамытуға негізделген «Жеке қауіпсіздік» курсы да мектеп бағдарламасына енгізілді. Ол 5-8-сыныптарда 4 аптада бір рет, 9-11-сыныптарда 2 аптада бір рет өткізіледі. Сонымен бірге бір-ыңғай цифрлық мемлекеттік диагностикалық платформа іске қосылады. Ол балалардың жағдайын жүйелі түрде бақылауға, тестілеуге формалды көзқарасты болдырмауға және Ұлттық білім беру деректер қорын трансформациялау шеңберінде баланы үздіксіз сүйемелдеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

– Мектепке дейінгі тәрбие – баланың алғашқы қадамына бағыт-бағдар беретін, өмірлік іргетасын қалайтын маңызды кезең. Бар білімнің бастауы балабақшадан басталатыны белгілі. Осы ретте облыста баланы балабақшамен қамту деңгейі қандай? Балабақша орнының жетіспеушілігі, кадр тапшылығы сынды мәселелер бар ма?

– Облыста 1145 мектепке дейінгі білім беру ұйымы жұмыс істейді. Оның 101-і мемлекеттік, 979-ы жекеменшік балабақша, 64-і мектеп жанындағы шағын орталық және біреуі жекеменшік шағын орталық.

Бүгінгі күні мектеп жасына дейінгі 92 935 бала мектепке дейінгі біліммен, 24530 бүлдіршін мектепалды даярлықпен қамтылған. Облыста 2493 орынға арналған 38 жекеменшік балабақша мемлекеттік тапсырыссыз жұмыс істеп келеді. Мектепке дейінгі білім берумен 2 мен 6 жас аралығындағы балалардың қамтылуы 94% пайызды, ал 3 жасстан 6 жасқа дейінгі балалардың қамтылуы 96,3% пайызды құрайды.

2025 жылдың маусым айынан бастап Қонаев қаласында 24 мектепке дейінгі ұйымда 2951 орынға арналған ваучерлік қаржыландыру пилоттық жобасы іске қосылды. Сонымен қатар, балабақшаға

бара алмай жүрген балалардың ата-аналарына көмек көрсетіп, бағыт-бағдар беру мақсатында 365 кеңес беру орталығы іске қосылса, «Балақайлар мектебі» жобасы аясында 7223 бала мектепке дейінгі даярлықтан өтті.

Биыл облыстың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы 427 отбасынан шыққан жекелеген санаттағы 896 бала тегін тамақтанумен қамтылып отыр.

Мектепке дейінгі ұйымдарда 7 099 педагог қызмет етеді. Жаңа форматтағы біліктілік санаты бар педагогтер саны – 2004. Былтыр педагогтердің біліктілік санаты бойынша кәсіби біліктілік деңгейі 21,1%-ды құраса, биыл бұл көрсеткіш 7,1%-ға өсіп, 28,2%-ға жетті.

Аймақта кадр тапшылығы мәселесі де бар, оның 90% пайызы жекеменшік балабақшаларға тиесілі. Мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогтерге қажеттілік 123 орынды, ал жекеменшік балабақшаларда 477 орынды құрайды. Ең өткір кадр тапшылығы – Талғар, Іле, Қарасай аудандарында.

– Келесі маңызды буын – орта білім. Мектепте берілген білім мен тәрбие жас ұрпақтың қалыптасып, дамуына, жаксы онеге мен тәлім-тәрбиені бойына сіңіруіне жол ашады. Бұл орайда орта білім ошақтарына қажетті жағдай жасап, қолдау маңызды. Осы мақсатта атқарылып жатқан істерді айтып өтсеңіз.

– 2026-2027 оқу жылында Алматы облысындағы 497 орта білім беру ұйымында 388 936 оқушы білім алууда. Оның ішінде 447 мемлекеттік мектепте 369 952 оқушы, 50 жекеменшік мектепте 18 984 оқушы бар. Өткен оқу жылымен салыстырғанда оқушылар саны 9 412 балаға артты.

2024-2025 жылдары «Білім-инновация» лицейлерінің тәжірибесін облыс мектептеріне енгізу жобасы сәтті жүзеге асырылып, оң нәтижелер мен жоғары жетістіктер көрсетті. Атап айтсақ, осы жобаға енген мектеп оқушыларының жаратылыстану пәндері бойынша білім

сапасы 4-тен 12%-ға дейін артты. 2025-2026 оқу жылында ауыл мектептерінің оқушыларына арналған республикалық олимпиадада 34 оқушы жүлделі орынға ие болып, жаратылыстану-математикалық бағыт бойынша «Ең үздік олимпиадалық команда» ретінде командалық 1-орынды иеленді.

Биыл бұл бағыттағы жұмысты жандандыру үшін «Ауыл мектебі: тең мүмкіндік – Алматы облысы» қайырымдылық жобасы жүзеге асырылуда. Жоба «Қазақстан халқына» қоғамдық қоры, «Білім-Инновация» халықаралық қоғамдық қоры, «Jelken Foundation» қоғамдық қоры және Алматы облысының әкімдігімен бірлесіп іске асырылуда. Негізгі мақсат – ауыл мен қала мектептері арасындағы білім сапасының алшақтығын азайтып, ауылдық жерлердегі оқушылар үшін сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету және педагогтердің кәсіби әлеуетін арттыру.

Жобаға облыстағы 75 білім беру ұйымы – 45 толық жинақталған және 30 шағын жинақты мектеп енгізілді. Жоба аясында мектептердің оқу кабинеттерін жөндеуге 101 млн теңге, 75 мектептің 2070 педагог мен әкімшілік өкілдерінің біліктілігін арттыруға 298,8 млн теңге, ал білім алушыларға онлайн сабақ өткізетін педагогтерге қосымша еңбекақы төлеуге 14,9 млн теңге қарастырылған.

атанды, 8 алтын, 6 күміс, 15 қола медальға қол жеткізді. Мұнымен қатар республикалық «Математикалық регата» олимпиадасында Алматы облысының командасы 4 жыл қатарынан жүлделі орын иеленді.

Тағы бір айта кетерлігі, екі жыл қатарынан түлектеріміз Ұлттық бірыңғай тестілеудің ең жоғарғы көрсеткіші – 140 балл жинады. Биыл Еңбекшіқазақ ауданы М.Горький атындағы орта мектеп түлегі, «Алтын белгі» иегері Әли Айдынулы, былтыр Еңбекшіқазақ ауданы Толқын орта мектебінің түлегі Санжар Қуанды облыс мәртебесін биіктете түсті.

Соңғы 4 жылда жергілікті бюджет есебінен 239 түлекке облыс әкімінің гранты берілді. Биыл қажеттілігіне қарай 35 грант бөлініп отыр. Оның 22-сі медицина, 3-еуі аграрлық зерттеу, 10-ы педагогика саласына бағытталуда. Сонымен қатар, жастарымыздың халықаралық деңгейде білім алуына жағдай жасау үшін жыл сайын Қытай Халық Республикасы Сяньцзянь университетіне 25, Цинхай провинциясына 10, Сычуань провинциясына 10, Шаньдун университетіне 5 түлекке тегін білім алу гранты берілуде. 2024 жылдан бері 65 түлек Қытай елінде білім алууда.

Облыста дарынды оқушылар санының жылдан-жылға артуы мен түлектердің еліміздің және шетелдің

жоғары оқу орындарына түсуінде шәкірт бойына білім негізін дарытып, үлкен жетістіктерге жетуіне жол ашқан ұстаздарымыздың тынымсыз еңбегі жатқаны сөзсіз.

– Колледждер – кәсіби маман даярлаудың негізгі буыны. Еліміздің дамуы мен өркендеуінде де жұмысшы мамандардың алар орны зор. Бүгінгі уақыт талабы мен сұранысына сай мамандар даярлауда кәсіптік-техникалық оқу орындарына қаншалықты жағдай жасалып отыр?

– Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев техникалық және кәсіптік білім беру саласына айрықша көңіл бөліп, жұмысшы мамандардың мәртебесін көтеруді басым бағыт ретінде белгіледі. Осы ретте біздің мақсатымыз – әрбір жастың сапалы білім алып, өз өңірінде сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті маман болып қалыптасуына жағдай жасау. Еңбек нарығына қажетті мамандар даярлауда облыстағы ірі өндіріс орындарымен, зауыттармен меморандумдар жасап, кадрларды даярлауды кеңейтуді қолға алудамыз. Осы орайда, қажетті «Гидротехникалық мелиорация», «Лифт шаруашылығы және эскалаторлар», «Қашықтан басқарылатын авиациялық жүйе», «Газбен қамтамасыз ету жабдықтары мен жүйелерін құрастыру және пайдалану», «Жиһаз өндірісі» мамандықтарын ашу үшін жергілікті бюджеттен 500 млн теңге қаража бөлініп, аталған мамандықтар ашылды.

Колледждердің материалдық-техникалық базасын нығайтуға да мейлінше көңіл бөлінуде. Бұл мақсатқа 45,6 млн теңге қаржы бөлініп, өткен жылы Алматы облысының қызмет көрсету және тамақтандыру саласындағы инновациялық технологиялар колледжі мен Қонаев қалалық көпсалалы колледжі қажетті құрал-жабдықтармен қамтылды. Сонымен қатар, биыл Есік гуманитарлық-педагогикалық колледжінің 200 орынды жатақханасы қолданысқа берілді.

Колледж студенттерінің жетістігі де ауыз толтырып айтуға тұрарлық. Әлемнің 80 елі қатысқан 10-шы Республикалық «WorldSkills Kazakhstan» чемпионатының қорытындысы бойынша Алматы облысынан 27 құзыреттілік бойынша 12 студент жүлделі орындарға ие болып, үздік дайындық деңгейін көрсетті. Олар 1 алтын, 3 күміс, 3 қола медаль мен 5 ынталандыру жүлдесін иеленді.

Мұның бәрі мемлекет тарапынан техникалық және кәсіптік білім саласына жасалып жатқан қолдаудың арқасында жүзеге асқан игі істердің жемісі. Білім – тозбайтын тон, таусылмайтын кен. Конституциямызда да білім, ғылым, инновацияға ерекше көңіл бөлінген. Өйткені, білім – ең басты құндылық. Күн сайын қарыштап, дамып, көз ілеспес жылдамдықпен адымдап, алға ұмтылған заманда озық технологиясымен озып шыққан, уақыт талабына сай жасанды интеллекті мүмкіндіктерін терең меңгерген білімді, өркениетті ел ғана көш бастары анық.

– Әңгімеңізге рахмет.

Сұхбаттасқан –
Алма ЕСЕНБАЙ

БІЛІМ – БАСТЫ ҚҰНДЫЛЫҚ

Суреттерді түсірген – Аслан ҚАЖЕКЕ

ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕ

МҰЗДЫҚТАРДЫҢ ЕРҮІ
елеусіз қалмасын!

Әлемдік климат бұрын-соңды болмаған тұрақсыздық кезеңіне аяқ басты. Дүниежүзілік метеорологиялық ұйымның соңғы есебіне сәйкес, 2015-2025 жылдар тарихтағы ең ыстық кезең болды. Өткен жылы температура 1850-1900 жылдардағы индустрияға дейінгі деңгейден 1,43 градус Цельсийге жоғарылаған. Жақында Непалда жүздеген адамның өмірін қиған жойқын су тасқыны адамзаттың жаһандық жылыну катерімен бетпе-бет келгенін аңғартты.

тараған қате түсінік бар. Алайда соңғы жүз жылда әлем мұздықтарының едәуір бөлігін жоғалтты. Тағы бір қауіпті миф – бұл процесті енді өзгерту мүмкін емес деген пікір. Алдағы онжылдықтарда оны толық тоқтату мүмкін болмаса да, қарқынын бәсеңдетуге болады», – деді сарапшы. Оның айтуынша, Қазақстан, Қырғызстан және Орталық Азияның басқа елдері климат өзгерісіне бейімделіп, су ресурстарын бірлесіп басқарудың ортақ жүйесін қалыптастыруы қажет.

Қазақстан мұздықтарын зерттеу халықаралық деңгейде мойындалғанымен, елімізде гляциолог деген жеке мамандық бойынша кадр даярланбайды. Қазір қажетті білім гидрология, гидрогеология, климатология, экология, геонформатика және су ресурстарын басқару бағыттары арқылы беріледі. Ғылым және жоғары білім министрлігінің ақпаратына сүйенсек, Қазақ ұлттық су шаруашылығы және ирригация университетінде бірқатар білім беру бағдарламалары бойынша геология және гидрогеология негіздері мен гидрология пәндері аясында гляциология негіздері оқытылады. Ал Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің бағдарламаларында мұздықтарды, су ресурстары мен климаттық процестерді зерттеуге қажетті құзыреттер қалыптастыратын пәндер енгізілген.

Мұздықтардың еруі су тасқыны мен қар көшкіні сияқты табиғи апаттардың жиілеуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан да сала мамандары жағдайды бақылау және табиғи апаттарды алдын ала болжау жүйелерін жаңарту қажет екенін айтады. Қазір біздің аймақтағы мұздықтар жағдайын Төтенше жағдайлар министрлігіне қарасты «Қазселденқорғау» ММ филиалының Іле-Алатау аумақтық пайдалану-техникалық басқармасы қадағалап келеді. Бүгінде Қарасай, Жамбыл, Талғар, Еңбекшіқазақ, Кеген, Райымбек аудандары осы филиалға қарасты аумақ саналады. «Селден қорғау мекемесі болғандықтан сел қалай пайда болады? Оның қаупі қандай? Халықтың сел қаупінен қалай сақтау керек? Осындай сұрақтардың оң шешімін табуды басты міндетіміз санаймыз. Сонымен қоса топырақ көшкіні мен қар көшкінін де назардан тыс қалдырмаймыз. Бізде маусым айынан қыркүйектің бел ортасына дейін селдің қауіпті кезеңі саналады. Бұл біз үшін ең ауыр әрі күрделі кезең. Бірақ қалған маусымдарда да қол қусырып қарап отырмаймыз. Біздің қызмет жыл бойы дамыл таппай жалғаса береді», – дейді «Қазселденқорғау» ММ мекемесі Іле-Алатау аумақтық техникалық пайдалану басқармасы Талғар өндірістік бөлімінің басшысы Мұрат Өтеулиев.

«Қазселденқорғау» ММ филиалының Іле-Алатау аумақтық пайдалану-техникалық басқармасындағы мамандардың сөзінше, облыстың алты ауданында теңіз деңгейінен 2000-4000 метр биіктікте орналасақан 260-тан астам мұз көлі бар. Тұрғындардың, шаруашылық жүргізуші нысандардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және қауіпті табиғи құбылыстардан, су тасқындарынан қорғау мақсатында жаз айларында маусымдық гидробекеттер құрылған. Ондағы бақылаушылар өзен мен көл суларының ағысы мен сыйымдылығын тәулігіне үш мәрте бақылайды. Сонымен қоса олар ауа райының түрлі өзгерістерінен де алдын ала мәлімет беріп отырады. Осы мәліметтерге сай өңірімізде түрлі апаттық жағдайлардың туындау қаупі сарапқа салынады. Сонымен қоса апатты жағдайдың алдын алуға бағытталған ақпарат қызметі де қолға алынған. Қандай да бір сел, не көшкін қаупі туындаса, жергілікті тұрғындарға алдын ала ескерту беріледі.

Әлемдік климаттың өзгеруі жағдайында мұздықтарды қорғау ғылымнан тыс шығып, халықаралық мәселеге айналды. Мәселенің ауқымын түсіну Орталық Азия елдері арасындағы дипломатиялық үйлестіруді арттырды. Айталық БҰҰ Бас Ассамблеясы 2025 жылды Халықаралық мұздықтарды қорғау жылы деп жариялады және криосфералық ғылымдар бойынша онжылдық іс-қимылды (2025-2034) бастады. Биыл сәуір айында Қазақстан Орталық Азия елдерінен, Еуроодақ, Шанхай ұйымы және Таяу Шығыстан 1500-ден астам өкіл қатысқан алғашқы Аймақтық экологиялық саммиттің (ӨЭС) өткізді. Қырғызстан елдерді 2027 жылы таулы аймақтардағы тұрақты даму бойынша Бішкек+25 саммитіне қатысуға шақырды, ал Өзбекстан Дүниежүзілік су форумын және су технологияларын енгізу бойынша жол картасын ұйындағанын жариялады.

ТҮЙІН:

Қалай десек те, климаттың өзгеруі Орталық Азияның тұрақты дамуына тікелей әсер етуде. Осы жағдайда ғылыми зерттеулер, мониторинг және аймақтық ынтымақтастық негізгі басымдықтарға айналуға. Алайда қиындықтардың ауқымы жедел және үйлестірілген әрекеттерді талап етеді. Сондықтан мұздықтарды қорғау еліміз үшін ұзақ мерзімді міндетімізге айналып отыр.

ЕҢБЕК КҮНІ

Кейде бір адамның басындағы жағдай екінші бір адамның өміріне мүлде басқа жол ашып жатады. Әкесі белін ауыртып алмағанда, бәлкім, оның омарташылыққа деген қызығушылығы да оянбас па еді?! Ағаш шебері болып еңбек ететін Ұйғыр ауданы Тіірмен ауылының тумасы Жұмабек аға ауыр жұмыстың салдарынан белін ауыртып, ем қабылдау үшін Ават ауылындағы Эршад Анадулаев есімді азаматқа барады. Эршад аға массаж жасаумен қатар омарташы екен. Екеуара әңгімеде араның тіршілігі, оның таңғаларлық еңбекқорлығы жиі сөз болады. Жұмабек аға үйіне келген сайын естігенін баласы Танатарға айтып отырады. Сол бір әңгімелер жас жігіттің көңіліне ұялап, ақыры «мен де ара бағамын» деген шешімге әкелген.

ТАҢАТАРДЫҢ ТАБЫСЫ

Анар ДҮЙСЕНБАЙҚЫЗЫ

Бұған дейін олардың әулетінде омарта ұстаған адам болмаған. Айналасында да ара шаруашылығының қыр-сырын білетін жан аз. Бірақ қызығушылық басым түседі. Әкесі оны Эршад ағаға ертіп барып, үйретуін өтінеді. Тәжірибелі омарташы бірден ұя ұстата салмай, әуелі кітап береді. Бұл араның тіршілігін алдымен теория жүзінде танып алсын дегені болса керек. Қыс бойы кітапқа үйілген ол көктем шыға екі ұя ара алады. Сөйтіп 2015 жылы омарташылықтағы алғашқы қадамын бастайды. Алғашқы екі жыл Эршад ағаның жанында жүрді. Ұяны қалай ашудан бастап, аналық араны табу, азығын бақылау, ауруын ажырату, маусымға дайындау секілді толып жатқан жұмысты сол кісіден үйренді. Кітаптан оқыған дүние араның қасына келгенде мүлде басқаша көрінетіні тағы бар. Өйткені бұл кәсіпте құр білім аздық етеді. Араның мінезін тану, оның жағдайын сезу уақытпен келеді.

Бүгінде сол екі ұя қырыққа жеткен. Он жылға жуық уақыт ішінде ұя саны ғана емес, омарташының өзі де өзгерді. Алғашқы кездегі әр қимылын ойланып жасайтын жас жігіт қазір ұя қақпағын ашқан сәтте-ақ ішіндегі тіршіліктің жайын аңғарады. «Араның тілі жоқ болғанымен, ол омарташыға жағдайын білдіре алады. Шуылынан, қозғалысынан, қанат қағысынан көп нәрсені түсінесің. Ұяны ашқанда олардың жағдайын бірден сеземін. Бұл арамен тілдескен сияқты», – дейді Танатар Жұмабекұлы. Осы сөздің өзі он жылдық тәжірибенің не бергенін аңғартқандай.

Ол ара күтіміндегі ең маңызды нәрсе білім деп есептейді. Білген сайын әлі де білмейтінін көп екенін түсінесің. Сондықтан осы уақытқа дейін ізденісті тоқтатпаған. Ара күтімін жақсарту, балдың сапасын арттыру, аурудың алдын алу, тұқымды жетілдіру – бәрін әлі күнге дейін зерделеп келеді.

Қазір ара шаруашылығы да бұрынғыдай емес. Құрал-жабдықтар жанарып, адам күшін азайтатын мүмкіндіктер көбейген. Секциялық жымыстар жүргізіліп, ара тұқымын жергілікті климатқа бейімдеу, ауруға төзімді түрлерін қалыптастыру бағытында жаңалықтар бар. Бірақ омарташының ойынша, қандай техника келсе де, араны түсінетін адамның орнын баса алмайды. Өйткені әр ұя – өз алдына бір тіршілік. «Адам бір отбасының жағдайына жауап береді ғой. Ал омарташыда қанша ұя болса, сонша ара отбасының жауапкершілігі бар. Бірінің жағдайы жақсы, екіншісіне көмек керек болуы мүмкін. Бәрін бақылап отырмасаң, еңбегіңнің жемісін жей алмайсың», – дейді кейіпкеріміз.

– Көп мөлшерде бал жинау үшін омарташыда ара тіршілігі туралы білім жеткілікті болуы қажет, – дейді Таңатар. Бүгінде кей омарташылар бір маусымда бір ұядан 15-20 кг бал алса, Танатар бір ұядан орташа 100-120 кг бал алып отыр. Балдың сапалы болуы үшін де барынша еңбек етуде. Атап айтсақ, омартада араларға тек эко материалдан, яғни Тянь-Шань бал қарағайынан дайындалған ағаш ұяларды пайдаланады екен. Себебі қазіргі кездегі заманауи жасалған ара ұялары бал сапасын, құрамын бұзады. Демек пенаполиуретан, пенапластан жасалған ұялар сапалы бал аламын дейтін омарташыға жарамсыз екенін де ашып айтты біздің кейіпкеріміз. Тіпті, аралар мен ұяларды дөрілеуді де кітаптардан оқып, бұрынғы әдістерді пайдаланады.

Қырық ұя деген – сырт көзге қырық ағаш жәшік қана. Ал омарташы үшін қырық түрлі отбасы. Бірінде аналық ара әлсіреуі мүмкін. Екіншісінде азық жеткіліксіз. Үшіншісінің күші молайып, жаңа ұя бөлуге дайын тұрады. Соның бәрін дер кезінде байқамасаң, маусым бойғы еңбектің зая кеткені. Осы себепті ол омарташылыққа келген адам ең алдымен араны жақсы көруі керек дейді. Балды емес. Табысты емес. Араны. Себебі бұл кәсіптің қызығынан бейнеті аз емес. Маусым бойы көшіп-қону, күннің ыстығында жұмыс істеу, ұяларды тасымалдау, қыстың қамын ерте ойлау, көктемде әлсіз отбасыларды қалпына келтіру – мұның бәрі төзімділігі сұрайды. Алайда Танатар мұны қиындық деп қабылдамайды. «Омарташылықты қиын жұмыс деп айтып отырғандар көп. Рас еңбегі ауыр. Бірақ өз ісінді жақсы көрсең, жұмыс демалысқа айналады. Мен омартаға барған кезде шаршамаймын. Керісінше, көңілім тынышталады», – дейді ол.

Оның еңбегінің нәтижесін биылғы маусымнан-ақ көруге болады. Өткен жылы 30 ұядан 3 тонна 600 келі бал алған. Биыл ара ұясының саны 40-қа жетіп, 4 тонна 400 келі бал жиналды. Бұл – осы уақытқа дейінгі ең жоғары көрсеткіш. Табиғат та биыл омарташыға қарасқан. Жауын-шашын мол түсіп, өсімдік жақсы гүлдеді. Ал гүлдің мол болуы – ара үшін дайын несібе.

Дегенмен омарта шаруашылығында әр жыл осылай өте бермейді. Ауа райының сәл ғана құбылуының өзі нәтижеге әсер етеді. Температураның төмен болуы аналық араның ұрық салуына кедергі. Құрғақшылық кезінде өсімдіктегі шырын азайып, араның бал жинауы төмендейді. Ал қыс созылып кетсе, кей ұяның азығы таусылып, тұтас ара отбасының қырылып қалуы да мүмкін. Сондықтан ара бағатын адам ауа райына да, жер жағдайына да, өсімдіктің гүлдеу мерзіміне де сергек қарайды. Араның қамын ойлаймын деген омарташы табиғатпен бірге тіршілік етуге үйренеді.

Таңатар әңгіме барысында бөлініп басынан өткен қызықты оқиғасымен де бөлісті. Бір күні танысы телефон соғады. Ақтам ауылының маңындағы орманшы ескі үйінің қабырғасына мамыр айынан бері ара ұя салып алғандықтан үйді бұза алмай отырғандарын айтып, келіп қарауын өтінеді. Ара туралы естіген ол көп кідірмейді. Барған соң үйдің қабырғасындағы араларды бақылап, бал арасы екенін бірден аңғарады. Бірақ оларды сол жерде қалдыруға болмайтын еді. Ескі қабырғадағы ұяның қыстаған аман шығуы екіталай. Оның үстіне айналадағы адамдарға да қауіп бар. Ара уына аллергиясы бар адамды бір ғана араның шағуы ауыр жағдайға соқтыруы мүмкін. Сөйтіп ескі үйдің қабырғасын абайлап бұзып, ара ұясын ашады. Аналық араны тауып, жаңа ұяға орналастырады. Аналық түскеннен кейін қалған ара да біртіндеп соның маңына жиналады. Сол ұядан 40 келіге жуық бал шыққан. Оның 35 келісін шақырған үй иесіне қалдырып, бес келісін ғана өзімен бірге алып кайтады. Ал ара отбасын жаңа ұяға орналастырып, омартасына әкеледі. Азығын толықтырып, басқа аралардың қатарына қосады.

Танатардың өзі ісіне деген сүйіспеншілігі мен араға деген көзқарасы осы оқиғадан-ақ көрініп тұрды.

Жинаған өнімін бүгінде үйінен сатады. Балды бір келісінің бағасы – 3500 теңге. Тұрақты алушылары бар. Әсіресе спортпен айналысатын азаматтар мен жасы үлкен кісілер балды жиі алады екен. Таңатар өз тәжірибесінде балды жай тәтті тағам ретінде емес, күнделікті ас мәзіріне кіргізетін адамдардың көбейгенін айтады. Танатардың ісіндегі бір қуантарлығы, ол тек бал сатып, табыс табумен шектеліп жүрген жоқ. Әлеуметтік желі арқылы осы кәсіпті кеңінен насихаттап жүр. Араның тіршілігін, омартадағы жұмысты көрсетеді. Жастардың осы салаға қызығушылығы артып жатса, билгенін үйретуге де дайын.

Осы он жылдың ішінде ара оған кәсіп қана емес, өмірдің өзін де үйреткендей. Жұмысшы араның ғұмыры небәрі 35-40 күнге созылады. Бірақ сол қысқа ғұмырында ол тыным таппайды. Гүлден гүлге қонып, өзі жемейтін балды ұясына тасиды. Өмір бойы жинаған балы бір граммаға да жетпеуі мүмкін. Сонда да тоқтамайды. Өйткені оның еңбегі өзі үшін ғана емес, артындағы ара отбасы үшін. Осыны көп көрген омарташының түйгені де бөлек. «Ара аз ғана өмір сүреді. Сол өмірінде ұрпағына азық жинап кетеді. Маған осының өзі үлкен сабақ болды. Адам да саналы ғұмырында артына бір із қалдыруы керек», – дейді ол.

Ара тіршілігіне ұзақ қараған адам шынында көп нәрсе көреді. Бір араның жалғыз өзі жинағаны мардымсыз. Ал мындаған ара біріккенде қыстайтын азығын дайындайды. Бірі ұя күзетеді, бірі шырын тасиды, бірі ұрпағын қоректендіреді. Ешқайсысы «Менің жұмысым ауыр» деп шетке шықпайды. Әрқайсысы өзіне тиесілі міндетін атқарады. Бал да бір күнде жиналмайды. Тамшы-тамшы болып құралады. Адамның тіршілігі де солай емес пе? Бүгінгі кішкентай еңбегің ертең үлкен нәтижеге айналады. Бірлік болған жерде тіршілік берекелі. Әркім өз міндетін адал атқарса, ортақ іс алға жүреді. Ал адамнан кейін қалатын ең үлкен дүние – жасаған жақсылығы. Кейіпкеріміз мұны бір-ақ ауыз сөзбен жеткізді: «Араның жинағаны – бал, адамның жинағаны – жасаған жақсылығы». Бәлкім, араның тілін түсіну деген де осы шығар?!

Ұйғыр ауданы

ТАҒЫМ

Алатау, Жетісу жерінде есімі ел-жұртқа белгілі Қараши есімді бес адам ғұмыр кешітті. Оның алғашқысы – Қараши Жарылғапұлы. Ол 1715 жылы туып, 1813 жылы 98 жасында дүние салыпты. Жоңғар басқыншыларына қарсы күрескен батыр. Ұлы жүздегі Шапырашты руының Есқожа тармағынан. Екіншісі – Албанның Айт руындағы Киікбайұлы Қараши. Туған, өлген жылдары белгісіз. Тағы бір Қараши Мәкөл маңын мекендеген Наймандардың ұрпағы екен. Өзі әйгілі балуан болыпты. 1893 жылы туып, 1932 жылы өмірден озған. Бірақ соңында қалған деректері аз. Төртіншісі – қырғыз Қараши. Ол туралы да деректер жоқтың қасы. Бесіншісі – осы өңірде билік құрған – Теңізбайұлы Қараши би.

Өңірге аты мәлім Қараши би Теңізбайұлы 1826 жылы туып, 1889 жылы 63 жасында дүние салған. Ол Қаңлы тайпасының Танта руынан тарайды. Қараши Теңізбайұлы қазіргі Еңбекшіқазақ ауданындағы Түргеннің сайы мен Бақай тауының аралығын, Шелек өзенінің орта ағысы бойын билеген би, шешен болыпты. Бұл аралықта қазір Түрген, Қаракемер, Бәйдібек, Жаңатұрмыс, Киікбай, Тескенсу, Ащысай, Қаратұрық, Қорам, Лавар, Ақтоған, Шелек, Қаражота сияқты елдімекендер бар. Қараши 20 жасынан билікке араласыпты.

Шежіре деректерінде Қаңлы Қарашты Қара қаңлыдан таратады. Оның ішінде Танта. Тантаның ішінде Құдайберген. Құдайбергеннің баласы Теңізбай. Теңізбайдың баласы Қараши. Қараштың Жантай деген баласы да ұзақ жыл болыс болған. Халыққа жайлы, елге сыйлы болыпты.

Қараши би жасы жиырмадан енді асқан кезінде қазіргі Түрген ауылында би болған. Түрген өзенінің оң қапталындағы қалың бейіт – Қараши бидің ертедегі туыстарының қорымы. Ол 1847 жылы Түргенде өткен билер құрылтайына жас әрі әділ билердің бірі ретінде қатысқан. Ауыл арасындағы дауларды шешуде туралығымен, әділдігімен көзге түсті, ағайын арасында беделді болды. Алатау округіндегі аға сұлтандардың, билердің, старшындардың, болыстық басқарушылар мен құрметті қазақтардың 1867 жылғы тізімінде Маты Сақаев, Тыштыбай Қыңбаев, Ходжибек Торсықбаев, Тоқыраубай Сексенбаев, Ұспынша Байжанов сияқты игі жақсылардың ортасында Қараши Теңізбаевтың да аты-жөні тұр. Құжатта Төленгіт болысынан ұсынылған оның патшалық билік тарапынан марапатқа ие болғаны көрсетілген (Мем. архив. 3-Қор, 1-тізбе, іс 616.). Марапат екінің біріне беріле бермейтіні түсінікті.

1854 жылы көктемде Алматы қонысы Ресей патшалығының қолына көшкеннен соң, бұл өңірде отаршылдық саясат белең ала бастады. Алатаудың теріскейін ежелден мекендеген қаңлы тайпасының Еңке, Танта, Ерезен, Қаспан аталарынан тарайтын ұрпақтар үлкен қысымға тап болады. Ауылдары бірнеше рет казак-орыстардың шабуылына ұшырайды.

Патшалық билік тәртібімен бекітілген жері болмағандықтан, жайылым жағынан қиындықтарға кезігеді. Өзі отырған ата-бабасының жеріне өзі ие бола алмай бара жатқаны Қараштың да жанына батыпты.

Алатау бөктерін мекендеген баска ру тайпалардың басшылары округ басшысы, Ұлы жүздің пристава Г. Колпаковскийге барып, өздеріне жер бекіттіріп алып жатқанын естіген соң тәуекел деп Қараши би де барған көрінеді. Әділдігімен аты шығып жүрген Қараши биді Ұлы жүз пристава Герасим Алексеевич құрметпен қарсы алып, қаңлыларға бұрынғы тұрған жерлерінің бір бөлігін: Түрген сайы мен Бақай жотасының арасын, Шелек өзенінің ортаңғы ағысын бекітіп беріпті. Бақайдың жотасындағы Шымбұлақ, Қарағайлыбұлақ, Ұйтас, Асыдағы Төржайлау – жайлауы болыпты да, Сүгірдің сайы, Теректі деген жерлер күздеуі болыпты. Ал Қаратұрықтың сайы, Қайыңды, Шолақтың сайы, Иөккінің сайы, Киікбайдың сайы, Түргеннің сайы – көктеуі, Қоржынтоғай, сонау Аяқ-қалқанға дейін Шелек өзені мен Іленің сол жағы қыстауы болыпты. Мұның алдында жер алып алған баска ру-тайпалардың басшыларына екі-үш жыл қатарынан сиырының бұзауын ақысына төлеп, қыстау мен жайлау сұрап мазасы кеткен Қараштың жұрты сөйтіп бір ес жиып қалыпты.

Тегінде Жетісу қаңлыларының бір бөлігі Іленің түстігін мекендесе, енді бір бөлігі Іленің теріскейін, яғни оң жағалауын: Аркарлы, Сарыөзек, Қаспан, Доланалы, Жаркент мандарын мекендеген. Жетісу қаңлыларының ішінен Орбұлақ шайқасына қатысқан Қарбұқа мен Қожақ, Шанышқылы Бердіқожа батырдың жан серігі Қаңлы Бақай Қоңырбайұлы, Ойрантөбе соғысында Райымбек қосынында жұбасы болған Байдулет пен Ұкібай сияқты батырлар шыққан. Жалайырдан шыққан көрнекті ақын Мәулімбай Саякбайұлы бір жырында:

Ел қылып Ақбұйымның басын құрап, Әділ боп өткен екен Құлжабай да. Қаңлыны бір заманда билеп еді. Өлмесе Мәшеке мен Жамбай қайда? – дейді ғой. Мәшеке мен Жамбай да кезінде Жетісу қаңлыларын билеген әрі батыр, әрі би болған.

ҚАРАШ БИ

Қараши қазақтың ынтымағын ерекше бағалаған. Айналасындағы баска ру-тайпалармен қыз алысып, қыз берісіп, ағайындық, жегжаттық байланыста болған. Айналадағылар да той өткізсе «қазақтың көне шаңырағы – қаңлы» деп төрден орын сайлайтын көрінеді. Қараши би өр жақта Албанмен, батысында Дулатпен көрші отырғанын мақтан етеді екен. Жұрт арасында Қараши айтыпты деген мынадай сөз бар:

Албаным сыйлар ағам деп, Дулатым сыйлар жағам деп. Қос қанатым тұрғанда Жұрт ішінде бағам көп.

1850-1851 жылдары Далашелек бос қалды дегенді естіп қақаған қыста тау асып осы жаққа Орман хан бастаған бірнеше мың қырғыз көшіп келеді. Кенесары ханды өлтіруге көмектескені үшін Орман ханның Қапалдағы орыс өкіметіне Іленің сол жағалауын беруін сұрап жазған хаты да бар. Алайда әлі өздеріне бағына қоймаған Алатау бөктерін қалай бере қойсын. Қырғыздар Шелек маңында екі жыл тұрған. Жергілікті албан, жаныс, қаңлылар күн бермей, малын барымталап, адамын сабап, ақыры Орман ханды өз еліне қайтуына мәжбүр етеді. Кездескенде Қараши би:

Әй, Орман манап, Келіп қапсың Алатауды жанап. Кістап шықтың Шелекте, Қаңлылардың жұртын санап. Отыра берсең осылай қазақ алар талап.

Бұл жер саған болмас бақ, Есің барда еліңді тап!», – депті.

Сөз арасында айта кетейік, Шелекке тау жерде Торғай деген жер бар. Сол Торғай – жаңағы Орманның қолымен келген қырғыз батыры. Жекпе-жекте Әлмеректің шөбересі Қорам батыр аттан сайып түсірген екен, сол құлаған жер кейін Торғай аталып кеткен.

Ресей бодандығына өткен соң патша өкіметінің баяғы 1822 жылғы «Сібір қазақтары туралы Жарғысына» сәйкес болыстық билік енгізіледі. Әр ру өзінше дербес болыстық құрып жатты. Қараши та Іле Алатауының теріскейін мекендеген қаңлылардың басын қосып, жеке болыстық жасауға ұмтылады. Болыс болу үшін онда кемінде мың түтін болуға тиіс еді. Қарамағындағы жұрттың саны болыстыққа сәл жетіңкіремей тұрғанда, Қазығұрттың баурайындағы тайпаластарға адам жіберіп, аз ғана уақыт ішінде екі жүздей түтін қаңлыны көшіріп келген. Сөйтіп жергілікті қаңлылар мың түтін құрап жеке болыс болыпты. Оның үстіне Қараштың әділдігі туралы дақпыртын естіген, бұрыннан жегжаттығы бар Ақ қыстық Жайынның 500-дей түтіні тағы келіп қосылған. Сөйтіп Бақай болыстығы үлкен болыстықтардың қатарына қосылған (Мем. архив. 1884-85 жылдардағы санақ қорытындылары, 44 қор, 1 тізбе, іс 40829). Сонда үш мүшелге де толмаған Қараштың жұрт арасында беделін көтерген әділдігі екен. Қараштың әділдігі туралы кезінде Тезек төре де хабардар болған. Көнеқоздерден жеткен «Қараштың үйінде Шоқан төре де болған» деген деректер бар. Бұл сірә, Шоқан Уәлихановтың 1856 жылы мамыр айында Қаратұрық, Шелек арқылы Ыстықкөлге бара жатқан сапары кезінде болса керек.

Генерал-губернатор Г. Колпаковский өңірге ықпалды Қараши биді шақыртып, бірнеше рет кездесіпті. Үлкен жиындарға қатыстырыпты. 1890 жылы туған Тескенсулық Әлжан Шібікеұлы деген қариядан жеткен кейбір деректерде Қараши би тіпті Жетісу қазақтарының тұрмыс-тіршілігіне қатысты бірқатар

этнографиялық мүлік-заттарды генерал-губернаторға сыйға тартқан делінеді. Бүгінде Санкт-Петербургтің әйгілі Эрмитажында сақтаулы тұрған қазақ тұрмысына қатысты жәдігерліктердің кейбірі сол Қараши сыйлаған заттар болуға тиіс. Тіпті, Қараши би өзінің Катабердин деген бағбан туысы арқылы Алматыда (Верныйда) қазына

мыңғырған бай емес, орта шаруа болғанын көреміз.

Қараши би Теңізбайұлы 1867 жылы Бақай болыстығын құрған кезінде жасы 41-де болатын. Ол осы болыстықты бірнеше мәрте басқарды. Кейін бұл орынға сайлауда жеңген баласы Жантай Қарашев ие болып жүрді. Мысалы, 1885 жылы 13 мамырда Талғар болыстығында өткен сайлауда Қараши Теңізбаев №2 ауылдың биі қызметіне дауысқа түссе, баласы сол күні Бақай болыстық басқармасының басқарушысына кандидаттық дауызымға сайлауға түскен (44-Қор, 1-тізбе, 31217-іс). Бұл кезде Жантай 35 жаста болса, әкесі Қараши би 60-қа келіп қалыпты. Яғни Қараши Теңізбайұлының жасы ұлғайған кезде де ел басқару жұмыстарынан сырт қалмағанын көреміз.

Қараштың батырлығы мен билігіне қатысты бір әңгімені Шелек ауылдық ақсақалдар алқасының төрағасы, ұзақ жыл ағарту саласында қызмет еткен, мектеп директоры, аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі болған, марқұм Рақымғали Ыбырайымов ақсақал айтқан еді. Ол өз кезегінде 1951 жылы Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтында оқып жүрген кезінде бір кісіден естіп жазып алыпты. Оның қысқаша мазмұны мынадай:

Балқаш бойын мекендейтін Арғында Ұзақ дейтін батыр болыпты. Сол әлдебір егеспен Іленің оң жағындағы Жалайырдың Байшегіріндегі бір қарт бидің тігерге тұяғын қалдырмай бар малын барымталап айдап кетіпті. Артынан іздеп барған жоқшыларды

Ұзақ батыр ол кезде аты шығып қалған Қараши биді жақсы қарсы алыпты. Жалайыр Байшегірге қатысы жоқтығын, ара ағайындықынан келгенін сезсе керек. Қонақ етіп, алдына астаумен ет тартыпты. Ар жаққа ел қонып, мол етті «сен же, мен же» десіп отырғанда Ұзақ батыр: «Ей, мынау қонақтардың сыртта қалып қалған адамдары жоқ па?» десе, қызметшілері «Бір бала бар екен, сол кел десек келмейді» депті. Ол тапсырма орындап тұр ғой. Қараши би арнайы белгі беріп шақыртады.

Балаң жігіт амандасып, үйге кіріп келгенде Ұзақ батыр орнынан атып тұрып, жинаулы жүктің артынан тығылыпты. Қажан бала болса «отырыңыз, отырыңыз!» деген қолпаштаумен астаудағы етке тойып, бір аяқ сорпаны сіміріп, үн-түнсіз орнынан кіресіп кетеді. Сөйтсе Ұзақ батырдың тиесі қасқыр екен. Жолбарыс киелі бала кіріп келгенде қасқыр киелі Ұзақ батыр өрешенің ішіне кіріп кеткені сол көрінеді.

Таңертең жолға шығарда тағыз да дастарқан жайылады. Сол кездің салтында дастарқан мәзіріндегі құрметті дәмнің бірі – тары-жеңт. Қараши би үлкен ағаш қасықпен тары алып жейді. Жейді де әлгі қасықты Ұзақ батырдың алдына шалқасынан тастайды. Ұзақ та сол қасықпен тарыдан екі асап, қасықты төңкеріп, қайтарып Қараштың алдына қойыпты. Сонымен таңғы ас ішіліп болып, екі жақ бір біріне амандық-саулық тілесіп, Қараши би еліне қайтады.

Сонда жолда бірге келе жатқан серіктері «Өй, осыны да би деп әкелдік пе? Бітірген түгі жоқ! Тіпті, мал туралы сөйлескен де жоқ қой!» деп күңкілдеді. Қараши би жолай Қаралықөпірде отырған Байшегірдің қарт биіне жолығып: «Малынның барының көзі келеді, көзі жоғының құны төленіп келеді. Қыл құйрығың жоғалмайды» – депті. Байшегірдің қарт биі сынайын дегені болар: «Ендеше мал келгенше жат» деп малдың қайтуын күткізіп жатқызып қояды.

Шынында да көп ұзамай Ұзақ батыр малын түгел айдағып әкеліп береді. Оған Байшегірдің қарт биі қатты риза болып «Қараштай биі бар қанлыға да күн туар» депті. Сөйтсе Қараши би Ұзақ батырмен бар дауды бір қасықпен ғана шешкен екен. Мәнісі Қараши бабамыз тарыны бір асап, қасықты Ұзақ батырдың алдына қойғаны «Сен осы мандағы рулардың шырқын бұзып осылай барымталап жей берсең бе, жоқ әлде доғарасың ба?!» деген сұрағы екен. Алдыңғы кеште жолбарыс киелі Қажан баланы соңынан кіргізуі Ұзақ батырдың сесін қайтару көрінеді. Әрі сөйтіп үлкен қолдың соғысуға дайын тұрғанын да аңғартқан «Асқанға – тосқан» болатынын сезген Ұзақ батыр алдына қойған қасықпен екі рет асап, оны төңкеріп қайтарғаны: «Мына тіршілікте көршілерге істеген қиянатым жетер, мен енді осымен доғарып, алғанымды қайтарайын. Сонымен іс тамам болсын!» дегені екен. Сөйтіп Қараши би үлкен дауды бір қасықпен-ақ шешіпті. Осы мысалдың өзі-ақ Қараши бидің тапқыр, саясаткер, әділ төреші жан болғандығын әйгілейді.

Қараши баба 1889 жылы қайтыс болады, оның бейіті қазіргі Еңбекшіқазақ ауданындағы Тескенсу ауылынан шыға берісте, Алматы – Құлжа тас жолының сол қапталында, 92-шақырымында, бұрынғы «Ащысай» кеңшарының сиыр базы орнының шетінде. Бейіті кезінде қызыл кірпішпен өрліген екен. Кенес тұсында әскерлер жаттығу кезінде бейітті нысана етіп атқылап қиратып тастаған. Мүжіліп шағын төмешікке айналып бара жатқан соң Қараши бабаның ұрпақтары жиналып лайықты күмбез тұрғызуға кіріскен. Оған мұрындық болған Қараштың шөпшегі Бекбосын Мырзағалиұлы мен Бүркітбай Әбдіхалықұлы деген азаматтар еді. Кешенің жобасын жасаған Бақтыжан Қылышбаев пен Ермек Нүсіпқожаев деген достары. Кесене биіктігі – іргетасымен қосып есептегенде 13 метр. Бабаның 190 жылдығы тұсында ел ағасы Елеусіз Сұлтанғазиев пен отбасы ағайын жұртшылықтың көмегімен күрделі жөндеуден өткізді. Бүгінгі ұрпақ кесене айналасын көріктендіріп, облыстың тарихи маңызды нысандарының қатарына қосты, Құдай қаласа бұл нысан туристік орындардың қатарынан көрінек.

Қараши бидің Бақай баурайындағы алыс-жақын туыстары ілгерілі-кейінді осы өңірдің гүлденуіне айтулы үлес қосты. Бүгінде біз Баубекұлы Шелек бабамыздың, Жетісу облысынан Алашорда өкіметінің мүшесі, депутат болған Садық Аманжоловтың, Жетісуда кенес өкіметін орнатуға белсене атсалысқан Ахметжан Шымболатовтың, Димаш Ахметұлындай ұлт перзентін дүниеге әкелген Зәуре Байырқызы Аманжолованың, Күренбелде шаруа қазақтарды ашаршылықтан арашалап, топ-тобымен Қытай асырған, сол үшін «банды» атанған батыр Төленді Құндақбай батырдың, өңірде кенес шаруашылықтарын құрысқан Ыбырайым Мырзабекұлының, Сәтбай Жанысбаевтың, Кенес одағының батыры Жүнісбай Қайыповтың, соғыстан кейін ұзақ жылдар Еңбекшіқазақ, Талғар аудандарын басқарған Ахметбек Мәлкеевтің, Қазақстан үкіметінің мүшесі болған Атымтай Қисановтың, Еңбекшіқазақ ауданын басқарған Құдайберген Орынбөтовтың есімдерін құрметпен еске аламыз.

Бүгінде Қараши би ұрпақтары ынтымақ пен бірлікті ту етіп, келешек үшін қызмет етіп келеді.

Марат ТОҚАШБАЕВ,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері,
Қазақстанның Құрметті жазушысы,
академик, профессор

Әділдікті ту еткен

Еңбекшіқазақ ауданы Тескенсу ауылдық округіне қарасты Құлжа тас жолының бойындағы жазықта Қараши бидің 200 жылдығына арналған мерейтойлық шара өтті. Жиыңға еліміздің әр өңірінен, сондай-ақ Өзбекстан, Қырғызстаннан қонақтар келді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлттық құрылтайдың IV отырысында: «Бабаларымыздың есімін ел жадында сақтау – перзенттік парызымыз әрі жалпыұлттық болмысымызға тән қасиет. Тарихи тұлғаларымыздың аты-жөнін ұлықтау арқылы біз ұлттық жадымызды жаңғыртамыз, ұрпақ сабақтастығын нығайтамыз. Ескерткіштер мен тарихи нысандар – өткеннің үнсіз шежіресі. Олар ел тарихын, бабаларымыздың өнегелі жолын келер ұрпаққа жеткізетін рухани құндылықтар. Бабалар есімін дәріптеу – өткенге тағзым ғана емес, болашаққа аманат», – деген болатын.

Қазақта би – әділдіктің ақ жолымен жүріп, қара қылды қас жаратын, ел мүддесін ойлайтын тұлға. Шоқан Уәлиханов айтқандай: «Би атану үшін халық алдында әлденеше рет шешенді сайысқа түсіп, өзінің заң-жораны білетіндігін, шешендігін танытатын болған». Міне, бойында осындай қасиеті бар тұлғалардың бірі – Қараши Теңізбайұлы.

Жиыңға келген жұрт әуелі Қараши кесенесінің басында аруақтарға арнап Құран бағыштады. Сахна алдына жиналған соң еліміздің Әнұраны орындалып, салтанатты жиынды «Бәйтерек-Келдібек» қоғамдық қорының президенті Қажымұқан Арынов ашты. Одан кейін Алматы облысының Құрметті азаматы Елеусіз Сұлтанғазиев бұл жерде ақын Мұхтар Шахановтың қатысуымен алғаш рет елімізде Наурыз мейрамы қайта жаңғырғанын тілге тиек етті. Бұл маң Қараши бидің сүйегі жатқан қасиетті жер екенін, сондай-ақ ауданымыздан шыққан танымал тұлғалар туралы тереңнен сөз қозғады. Одан кейін Алматы облыстық мәслихатының төрағасы Қуат Байғожаев құттықтау сөз сөйледі. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, белгілі қаламгер Марат Тоқашбаев Қараши бидің өмірі мен қызметі жөнінде баяндама жасаса, Халықаралық «Алаш» сыйлығының иегері, ақын Болат Шарахымбай арнау өлеңін оқыды.

Бұдан кейін Тескенсуда «Қаңлы өркениетінің өрнектері» атты ғылыми-танымдық конференция өтті. Онда ғалым А.Подушкиннің «Письменность государства Кангюй», Көкбөрі Мүбәрәктың «Қаңлыдан қалған 12 жылдық уақыт шежіресі» атты еңбектері таныстырылды. Сондай-ақ Ұлттық құндылықтар академиясының корреспондент-мүшесі, PhD Әлібек Байболдың Қараши би Теңізбайұлы туралы бейне-контенті көрсетілді. Мерейтойлық шарада көрерменге концерттік бағдарлама ұсынылды. Көкпар мен күрес додасы өтіп, жеңімпаздар жүлдемен марапатталды. Жиын соңында Қараши би Теңізбайұлының аруағына арнап ас берілді.

Атақты айтыскер ақын Құланаян Құлманбеттің: «Сәлем де Жантай ерге судай аққан, Неше жыл болыс болған қажымастан. Қараши та таза туған жегізі еді, Жасынан қызметке араласқан», – деп елге сіңірген еңбегін жария етіп, жырға қосуында да үлкен мән жатыр. Елі үшін бар өмірін арнаған тұлғаларды келешек ұрпақ білсін деген аманат хаты емес пе?! Бұл басқосудың мәні де осында. Бұл – жай ғана той емес, тарихқа тағзым, бабаға құрмет, ұрпаққа аманат!

Анарбек БЕРДІБАЕВ
Еңбекшіқазақ ауданы

бағын (казенный сад) орнатып жатқан ағайынды Баумдарға Түргендегі тау алмасының, өрік көшеттерін берген деген де деректер бар.

1882 жылғы санақ бойынша Бақай болыстығындағы үй (киіз үй) иелерінің тізімінде 2-ауылдың тізбесіндегі 109 реттік нөмірде Қараши Теңізбайұлының аты-жөні тұр (44-Қор, 1-тізім, 237-іс). Онда Қараштың бір киіз үйі, отбасында төрт ұл, екі қызы бар екендігі, 3 түйесі, 15 жылқысы, 200 қойы бар екендігі көрсетілген. Оның баласы Жантай Қарашевтің отбасында екі ұл, екі қызы, шаруашылығында бір түйе, 8 жылқы, 60 қойы бар екендігі жазылған. Бұдан Қараши Теңізбайұлының малы

Қараши қарт бидің сәлемін қабыл алып, жолға шығуға бел байлайды. Бірақ нөкерлікке төрт-ақ адам алыпты. Төртінші адамы Ерезен Мастақтың он төрт жасар баласы Қажан екен. Бала болғанмен етженді, сүйекті болса керек. Оның әкесі Қастақ та, ағасы Ақжол да Балқаш бойынан жолбарыс алып жүрген кісілер. Қажан ағайынды екі жігіттің кішісі көрінеді. Ұзақ батырдың ауылына жеткенде Қараши би атқосы болып жүрген Қажанға: «Балам, сен үйге кірме. Ертокмы мен аттарымызға қара. Бұлар бізді сыпырып алып жаяу қалдырып жүрмесін. Мен өзім шықпай келме!» деп ескертіп сыртта қалдырыпты.

Жамбыл ауылдық кітапханасының меңгерушісі
Жамбыл ауданы

КОНФЕРЕНЦИЯ

ҚОҒАМҒА ОРТАҚ МІНДЕТ

Бүгінде ұстаздардың алдында өскелең ұрпаққа академиялық білім беру ғана емес, сонымен қатар берік азаматтық ұстанымы бар біртұтас тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Облыстық білім басқармасының ұйымдастыруымен «ҚР жаңада Конституциясының құндылықтар нормалары негізінде білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын жетілдіру» тақырыбында өткен конференцияда осы мәселе жан-жақты талқыланды.

Құтмағамбет ҚОНЫСБАЙ —

Талғар ауданы Тұздыбастау ауылындағы № 48 «Келешек мектебінің» мәжіліс залы аймақтың білім беру саласы қызметкерлерінің алдында тұрған негізгі міндеттерді талқылау, сондай-ақ шара кезінде айтылып, көрсетілген идеяларды іске асыру алаңына айналды. Конференция бағдарламасы мемлекеттік органдар, білім беру ұйымдары, прокуратура, полиция, балалардың құқықтарын қорғау және психологиялық қызмет өкілдерінің қатысуымен өткен жалпы отырыс, тақырыптық сессиялар мен практикалық секцияларды қамтыды.

Шара басталмас бұрын №48 мектептің балалар хоры «Ұстазым» атты әнін шырқады. Осының өзі аймақтың әр өңірінен келген ең құрметті мамандық иелерінің көңілін көтеріп, ұстаздық қызметтің беделін көрсеткендей еді. Ары қарай қатысушыларға конференция тақырыбын және оның мақсатын бейнелейтін сахналық қойылым көрсетілді. Онда өнерпаздар тәрбиеге жауапты адамдар қызметінің мәнін сахнада сомдады.

Конференцияның модераторы – облыстық білім басқармасы басшысының орынбасары Диана Онбырбаева алдымен әріптестерін алда келе жатқан Мұғалімдер күнімен құттықтап, өскелең ұрпақты тәрбиелеу үдерісіндегі педагогтердің рөлін атап өтті.

– Біз бүгін мектептегі тәрбиеге, балалардың қауіпсіздігіне, қоғамдағы құқықтық мәдениет пен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға қатысты ең маңызды жайттарды талқылау үшін жиналды. Елдің жаңартылған Негізгі заңы әділ, ашық және прогрессивті қоғам құрылатын негізгі қағидаттарды бекітті. Бұл құқықтық және адамгершілік қағидаттарды мектептердің күнделікті

әдеттерге бейімділік сияқты үлкен тәуекелдерге ұшырап отыр. Бұл бағытта нәтижелі күрес жүргізіп, жұмыстың жетік әдістерін құру қажет. Педагог-психолог, әлеуметтік педагог, тәрбие жұмысы жөніндегі жетекші және мектеп әкімшілігі тығыз байланыста болатын командалық жұмыс тәсілі әзірленуі тиіс.

Баяндамашы сондай-ақ психологиялық қауіпсіздікке қатысты сәттерге егжей-тегжейлі тоқталды. Комиссия отырысында ұсынылған талдауға сәйкес, жыл басынан бері көмелетке толмағандар арасында 17 өзін-өзі өлтіру және 14 өзін-өзі өлтіруге ұмтылу әрекеті тіркелген. Мұның барлығы негізінен жасөспірімдер арасында байқалады.

Педагогтерді толғандыратын тағы бір үлкен мәселе – құқықбұзушылықтың алдын алу және мектеп өмірінің нақты нормасы ретінде заңдылық пен құқықтық тәртіп қағидатын бекіту. Үшінші мәселе – мектептегі дене және психологиялық қауіпсіздік. Ол үшін қысым көрсетуге, кибербуллингке, қорқытуға, кемсітуге және зорлық-зомбылықтың кез келген түріне нөлдік төзімділік қалыптастыру қажет. Төртінші түйткіл – балалар мен жасөспірімдерді зиянды әдеттерден қорғау. Осыған байланысты білім беру өкілдері профилактикалық сипаттағы 7 920 іс-шара ұйымдастырып, үлкен жұмыс жүргізген. Оған 264 мыңнан астам жасөспірім қатысып, педагог-психологтар 9 300 консультация және әңгімелесу өткізген. Бесінші мәселе – балалардың бос уақытын тиімді өткізу. Осы орайда «Адал азамат» қағидатын жүзеге асыру және өскелең ұрпаққа патриоттық сезім ұялату аясында ауқымды жұмыстар атқарылған. Алтыншы мәселе – ұлттық бірлік, тіл және мәдениет. Облыста мәдени

Одан соң құқық қорғау органдарының – прокуратура және ювеналды полиция өкілдері сөз алды. Олар алдын алу шараларының қажеттілігін ерекше атап, мұның бәрін бүкіл қоғам жұмыла бірлесіп жүргізуі қажеттігін баса айтты.

Жиында «Облыстық психикалық денсаулық орталығы» ШЖҚ МҚК өңірлермен жұмыс жөніндегі үйлестірушісі Алматы Асенов сөз алып, конференция қатысушыларына жасөспірімдер арасындағы суицидтердің алгоритмі туралы айтып берді. Ал облыстық балалардың құқықтарын қорғау басқармасының бас маманы Мадияр Шарапов «Басты қағидат – баланың мүдделері: әлеуметтік осал балалардың құқықтарын қорғау және жан-жақты қолдау» тақырыбында баяндама жасады.

Оның айтуынша, басқарма балалардың құқықтарының бұзылуына, зорлық-зомбылыққа, төтенше жағдайларға, жазатайым оқиғаларға және көмелетке толмағандардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін басқа да оқиғаларға тәулік бойы мониторинг жүргізеді. Талдау нәтижесінде 505 түрлі оқыс оқиға тіркелген. Олардың арасында суицид жасау мен өз-өзіне қол жұмсауға ұмтылу фактілері бар. Тәулік бойы жұмыс істейтін «111» колл-орталығы арқылы балалар құқықтарының бұзылуына қатысты түрлі сипаттағы 116 өтініш пен хабарлама, электрондық өтінімдер порталы арқылы 78 хабарлама келіп түскен.

Қазіргі кезде орта есеппен күніне 21-ден 57-ге дейін хабарлама тіркеледі. Әрбір хабарлама мұқият тексеріледі және бөлім мамандары жағдайды анықтау үшін оқиға орнына күніне кемінде 3-4 рет барады. Өзіне-өзі қол жұмсау және үйде зорлық-зомбылық жасау әрекеттерінің 19 жағдайы жан-жақты тергелген. Оның ішінде 2 бала Өңірлік балаларды қолдау орталығына орналастырылып, 11 бала Өңірлік психологиялық қолдау орталығы мамандарының бақылауына алынған. Күрделі отбасылық-әлеуметтік жағдайларға тап болған 16 отбасының жағдайы жан-жақты зерделеніп, олар тәрбиелеген 38 көмелетке толмаған балаға жеке қолдау ұйымдастырылған.

Басқарма сондай-ақ балалардың дербес деректерінің қорғалуын және білім беру ұйымдарында олардың құқықтарының сақталуын бақылайды. Баяндамашының айтуынша, қауіп-қатер тобындағы балалар мен отбасыларды ерте анықтау, ведомствоаралық өзара іс-қимылды нығайту және әлеуметтік-психологиялық, медициналық және құқықтық қолдау тетіктерін жетілдіру бойынша жұмыс жалғасатын болады.

Конференцияны қорытындылай келе, қатысушылар ҚР Конституциясының нормалары негізінде тәрбие жұмысын жетілдіру жөнінде тұжырымдама әзірлеу қажет деген қорытындыға келді. Өйткені, баланың қауіпсіздігі, әл-ауқаты мен толыққанды дамуы – мемлекеттің, қоғамның және әрбір отбасының ортақ міндеті.

Конференция жұмысы тақырыптық сессиялар мен практикалық секцияларда жалғасты. Оларда аймақтың айтулы педагогтері өз тәжірибелерімен бөлісіп, бір-бірінің ұстаздық қарым-қабілеттерін байытты.

Талғар ауданы

Ғылым көкжиегін кеңейтеді

Ғылым – университеттің интеллектуалдық капиталы ғана емес, оның халықаралық ғылыми кеңістіктегі орнын айқындайтын маңызды көрсеткіш. 80 жылдан аса тарихы бар Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті бүгінде өзінің бай ғылыми-педагогикалық дәстүрін заманауи зерттеу бағыттарымен сабақтастыра отырып, ғылыми идеяларды қолдаудың халықаралық, мемлекеттік, университетішілік және қалалық деңгейлерін қамтитын жүйені қалыптастырып келеді.

Қазіргі таңда университеттің ғылыми әлеуеті зерттеу жобаларының санымен ғана емес, ғалымдарға ұсынылатын мүмкіндіктер ауқымымен де өлшенеді. Осы тұрғыдан алғанда, QyzPU-дың ғылыми дамуындағы маңызды жетістіктерді бірі – халықаралық ғылыми кеңістікке шығуы. Биыл Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті Еуропалық одақтың ең ірі ғылыми-инновациялық бағдарламасы – Horizon Europe аясындағы конкурстық іріктеуде жеңіске жетіп, халықаралық HUMAN-AI консорциумының құрамына енді. Жобаға Қазақстанмен қатар Польша, Эстония, Португалия, Нидерланд, Словакия, Украина, Түркия, Таиланд және Бразилияның білім беру және ғылыми ұйымдары қатысады. Қазақстан тарапынан жобаны QyzPU профессоры Гүлназ Салғараева басқарады. Бұл QyzPU ғалымдары зерттеулерінің халықаралық ғылыми күн тәртібімен үндесетінін көрсетеді. Осылайша, университет үшін халықаралық грант – тек қаржыландыру көзі емес, әлемдік ғылыми қауымдастықпен бірлесіп зерттеу жүргізудің, тәжірибе алмасудың және қазақстандық ғылымды халықаралық деңгейде танытудың мүмкіндігі.

Халықаралық деңгейдегі жобалармен қатар, QyzPU ғалымдары Қазақстан Республикасының мемлекеттік гранттық қаржыландыру конкурстарына белсенді қатысып келеді. 2024-2026 және 2025-2027 жылдарға арналған гранттық жобалар қатарында білім беру, педагогика, физика, химия, нанотехнология, жасанды интеллект және цифрлық технологияларға бағытталған зерттеулер бар.

Ғылыми жобалардың дамуы сыртқы гранттармен ғана шектелмейді. QyzPU зерттеушілердің бастамаларын университеттің өз ішінде де қолдау тапты. 2023 жылы ғылыми, ғылыми-техникалық және қолданбалы жұмыстарды ішкі қаржыландыру конкурсына 17 өтінім түсіп, оның ішінде 10 жобаны қаржыландыру туралы шешім қабылданған. Сонымен бірге университетте Development-гранттар, Lesson Study және Action Research бағытындағы эмпирикалық зерттеулерді қаржыландыру және PostDoc жобаларын қолдау тетіктері қарастырылған. Бұл жүйе жас зерттеушілер мен оқытушыларға ғылыми идеяларын алғашқы кезеңнен бастап сынақтан өткізуге, зерттеу жүргізуге және кейіннен ірі мемлекеттік немесе халықаралық гранттарға шығуға мүмкіндік береді.

Адамбек ТӘТЕНОВ,
физика-математика ғылымдарының кандидаты, профессор
Лицензия №KZ65LAM00001357,
01.04.2025 жс.

БІЛІМ

Шәкірт жеңісі – ұстаз жемісі

Ұстаздық – ұлы қызмет. Баланы білім нәрімен сусындатып, оны тұлға ретінде қалыптастыратын да мұғалімдер екені анық. Әрбір оқушы ең алдымен ұстаз алдынан терең тазғылым алып, білім мен білікті шыңдауы тиіс. Ол үшін шәкіртің сан салаға бағыттап, талабын таудай етіп қанаттандыратын ұстаздардың бойында қырағылық, ізденімпаздық пен асқан жауапкершілік болуы керек.

«Өзінің шәкірттеріне еңбектен қуаныш табу қабілетін дарыта алатын мұғалім зор данққа бөленуге тиіс» деген екен ағылшын жазушысы Э. Хаббард. «Мұғалім ең жауапты міндет орындайды – ол адамды қалыптастырады» деген сөз тағы бар.

Балаларды тәрбиелеу – үлкен борыш. Отанның әрбір жеткіншегін адам етіп қалыптастыру ұстаздардың еңбегімен жүзеге асатыны белгілі. Сондықтан да баланың тәлімі мен тәрбиесін, білімін тек ұстаздардың ғана міндеті деп қарамай, әрбір ата-ана ұлағат иелеріне қолдау білдіріп, баласының білімге сусап өсуін қадағалап, оны ынталандырып отыруға тиіс.

Шың мәнінде жарқын, бақытты өмір сүру үшін көп білу қажет. Білікті ұстаздардың арқасында біздің мектептен түлеп ұшқан шәкірттер де көптеген жетістікке жетіп, жан-жақты салада өз қызметін жалғастырып келеді. Оқушылар жетістігі мектеп, аудан, облыс, республика деңгейіне дейін жетті. Сондықтан да мектептің жүрегі болған біздің ұстаздар қауымы да білікті, білімді маман деп ерекше атап өткім келеді.

Мақпал БЕРІКБАЕВА,
№36 орта мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Талғар ауданы

Аула тазарса...

Кеген ауданы Бөлексаз ауылының тұрғындары «Таза Қазақстан» жалпыұлттық экологиялық бағдарламасы аясында әр бейсенді сайын ауыл аумағын қоқыстан тазартып келеді. Ізгі шараға әсерділікті тұрғындар, мекеме қызметкерлері мен белсенді жастар бір кісідей атсалысып, ортақ іске өз үлестерін қосуда.

Жұмыс барысында белгіленген аумақтар қоқыстан тазартылып, көше бойы мен қоғамдық орындар ретке келтірілді.

– Біз тұрғындарды қоршаған ортаны қорғауға белсенді қатысуға шақырамыз және әрбір адамның үлесі елімізді жарқын болашаққа бастайды деп сенеміз. Табиғатты қорғау – ортақ міндетіміз, тазалық шарасына қатысу – әрқайсымыздың борышымыз, – деген Бөлексаз ауылдық округінің әкімі Серік Құныпияев шараға белсене қатысқан тұрғындарға, мекеме қызметкерлеріне және жастарға алғысын білдірді.

Тазалық ауладан басталады. Туған ауылымызды бірге таза ұстайық!

Дәурен ЕРМЕКБАЙ
Кеген ауданы

ТАБИҒАТ – ТАЛБЕСІГІН!

Орманды өрттен сақтайық!

Орман – халқымыздың басты байлығы. Оны көздің қарашығындай сақтап, келер ұрпаққа жеткізу – ортақ міндетіміз. Сондықтан орманды өрттен қорғау ережелерін әрдайым есте сақтау маңызды.

Кез келген жағдайда қарапайым қауіпсіздік қағидаларын ұмытпаған жөн. Мәселен, сөндірілмей тасталған сіріңке немесе темекі тұқылы, құрғақ шөп пен құраған бұталардың жанында абайсыз қолданылған от – өрттің басты себептерінің бірі. Сондай-ақ арық бойында немесе шабынды алқаптарда өсіп кеткен шөп пен қамысты бақылаусыз өртеу де үлкен қауіп төндіреді.

Егер орманды өрт шарпатын болса, бұл тек табиғатқа ғана емес, бүкіл қоғамға орасан зиян келтіреді. Мұндай апат салдарынан жануарлар дүниесі зардап шегіп, сан алуан өсімдік жойылып кетуі мүмкін. Сондықтан әрбір адам орманға жанажырылқыпен қарап, өрт қауіпсіздігін қатаң сақтауы тиіс. Ормандағы алқаптың өртенуіне себепкер болған адам табиғатқа келтірілген залалды өтеп қана қоймай, ҚР Әкімшілік құқықбұзушылық кодексінің 367-бабы және Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 202, 204, 292-баптары бойынша жауапқа тартылады. Орман-тоғайда от жалынын байқасаңыз, оны дереу өшірудің әрекетін жасаңыз, егер сөндіру амалы болмаған жағдайда орман шаруашылығына, ауылдық округ әкімдігіне, аудандық полиция және өрт сөндіру бөліміне хабарлаңыздар. **Телефондары:** 101, 102, 2-18-51, 2-17-14, 2-21-82, 2-14-10.

«Қарадала орман шаруашылығы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Төтенше жағдайлар бөлімі

БРИФИНГ

Тұтынушы мүддесі қорғалады

Өңірлік коммуникациялар қызметінің ақпараттық алаңында өткен баспасөз мәслихатында облыстық сауда және тұтынушылардың құқығын қорғау департаменті басшысының орынбасары Ермек Әбікенов 8 айдағы жұмыс қорытындысы жайында сөз қозғады.

Айжарық КӨПТІЛЕУОВ —

– Биыл 8 айда департаментке азаматтардан 3 567 өтініш түскен. Былтыр сәйкес кезеңде 1 094 өтініш тіркелген. Салыстырғанда, үш еседен асады. Бұл жай ғана статистика емес. Әрбір өтініштің артында адамның мәселесі тұр. Өтініштер санының артуы облыс тұрғындарының өз құқығын қорғауға белсенділігін және қайда жүгіну керегін білетінін көрсетеді. Көбінесе электрондық сауда, тұрмыстық және білім беру қызметтері, коммуналдық сала, тауарлар мен қызметтерді сатып алуға байланысты мәселелер бойынша жүгінеді. Әрбір өтініш бойынша департамент мамандары өз құзыреті шегінде тиісті жұмыс жүргізіп, заңнамада көзделген шараларды қабылдайды, – деді баяндамашы.

Ермек Нұрқайымұлы 8 ай ішінде 139 жоспардан тыс тексеру жүргізіліп, қабылданған шаралардың нәтижесінде 3 946 567 теңге әкімшілік айыппұл салынғанын тілге тиеді. Алайда жұмыстың нәтижесі тексерулердің саны немесе салынған айыппұлдардың мөлшері емес,

азаматтардың бұзылған құқығының қалпына келтірілуінде деп есептейтінін айтқан ол дауларды сотқа дейін реттеудің тиімділігін атап өтті. Айтуынша, департамент мамандары тұтынушыларға өз құқығын қорғау тәртібін түсіндіріп, талап-арыздар мен шағымдарды дайындауға көмектесіп, даулы мәселелерді реттеу мақсатында кәсіпкерлермен өзара жұмыс жүргізеді. Өнімдердің қауіпсіздігіне, тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің сапасына, электрондық сауданы жүзеге асыру кезінде заңнама талаптарының сақталуына және азаматтардың қаржылық мүдделерін қорғауға ерекше көңіл бөлінеді.

Департамент қызметкерлерінің негізгі мақсаты тұтынушылардың құқығын қорғау, кәсіпкерлерге заңнама талаптарын түсіндіру және азаматтар мен бизнес арасындағы өзара қарым-қатынасты қалыптастыру екенін алға тартқан спикер анықталған заңбұзушылықтар тиісті ден қою шараларынсыз қалмауы керегін баса айтты. Сондай-ақ тұтынушылардың тауар немесе қызмет алған кезде міндетті түрде чекті, шартты, төлем құжаттарын, сатушымен жазысқан хат-хабарларды және басқа да растайтын материалдарды сақтап жүруі керегін қаперге салды. Төлем жасамас бұрын сатушы немесе қызмет көрсетуші туралы ақпаратты мұқият тексеруді және құқық бұзылған жағдайда көмекке жүгінуді кейінге қалдырмау қажеттігін хабардар етті.

Мерекенімен, Қонаев!

Дара тұлғаның есіміндегі,
Бейбіт өмірдің бесігіндегі,
Кешуі сырлы ойға бастаған.
Келер күнге кең қанатын жайған,
Көз тастағандар қалатын қайран,
Жайна, жас қалам!!!

Суреттерді түсірген – Аслан ҚАЖЕКЕ

Жапонияның Нагоя қаласында өтіп жатқан XX жазғы Азия ойындарында 45 елдің спортшылары 469 медаль жиынтығы үшін бақ сынауда. Қазақстан бұл додаға 558 спортшымен қатысып, спорттың 35 түрінен өнер көрсетуде. Дүбірлі доданың ашылу салтанатында еліміздің Көк Туын дзюдодан Париж Олимпиадасының чемпионы Елдос Сметов пен ұлттық құрама сапындағы үстел теннисінің өкілі Сарвиноз Миркадинова алып шықты.

● Ерзат АСЫЛ

Қазақстан құрамасының биылғы Азиададағы алғашқы алтын жүлдесін велошабандоз Рината Сұлтанова сыйлады. Бұл – оның екінші Азиадасы. Бұған дейін Ханчжоуда өткен Азия ойындарында ол жекелей уақытқа жарысудан қола медаль жеңіп алған болатын.

Ұлттық құрама сапында Алматы облысының 19 спортшысы бар. Олардың қатарында грек-рим күресінен Париж Олимпиадасының күміс жүлдегері Демеу Жадыраев, стэнд атудан Азия ойындарының екі дүркін чемпионы Әсем Орынбай, сондай-ақ оқ атудан Никита Чирюкин мен садақ атудан Мұса Ділмұхамет бар. Күні кеше құралайды көзге атқан мергендеріміз, әсіресе бұрымдылардың атқан оқтары нысанаға дәп тиіп, стэнд атуда Қазақстан

МЕРГЕНДЕР МЕРЕЙІ

Коллажды жасаған – Қалдыбек ОРАЗОВ

құрамасы командалық сайыста Қытайға ғана жол беріп, күміс жүлдеге ие болды. Әсем Орынбай мен Зоя Пискун және Әдел Садақбаева үштігі мамандар сенімін ақтады. Осылайша жерлесіміз мергендігімен мерейімізді аскақтатты. Еске сала кетейік, 2022 жылы Ханчжоуда өткен Азия ойындарында Әсем Орынбай екі алтын және бір қола медаль жеңіп алған болатын.

XX жазғы Азия ойындарында Қазақстанның ушу-саньда спорты тарихи жетістікке қол жеткізді. Ұлттық құрама сапындағы Алматы облысының өкілі Әлижан Абылағатов ел қоржынына осы спорт түрінен Азия ойындарындағы алғашқы медальді салды. 70 келіге дейінгі салмақ дәрежесінде өнер көрсеткен қазақстандық спортшы жартылай финалда Иран өкілі Ерфан Мохаррами

Пирагномен кездесті. Тартысты жекпе-жекте ирандық спортшы жеңіске жетті. Жарыс ережесіне сәйкес, жартылай финалда жеңілген спортшылар қола жүлдегер атанады. Осылайша, Әлижан XX жазғы Азия ойындарының қола жүлдесін иеленіп, Қазақстанға ушу-саньдадан Азия ойындары тарихындағы тұңғыш медальді әкелді. Бұл жетістік Алматы облысы үшін де айрықша мәнге ие. 25 қыркүйектегі жарыстардан кейін Қазақстан құрамасы жалпы медаль кестесінде 4-орында тұр. Ұлттық құраманың қоржынында 8 алтын, 8 күміс және 11 қола – барлығы 27 медаль бар.

XX жазғы Азия ойындары 4 қазанға дейін жалғасады. Қазақстан құрамасы сапында Алматы облысының 25 спортшысы жарыстың 14 түрінен жүлдеге таласуда.

КОЛӨНЕР

Былғары бұйымдары – ұлттық нақышта!

Қолөнер – қазақ халқының ұлттық болмысын барынша анық көрсетіп, ата-бабамыздың табиғатпен етене жақын болғанын әрі айналасындағы әр нәрсенің мән-мазмұнына, сыр-сипатына терең үңіліп, қажетіне қарай орнымен жарата білгенін дәлелдей түсетін баға жетпес мұрамыз.

● Құралай МҰРАТҚЫЗЫ

Асыл тас қана емес, қарапайым қара тасты да, алтын мен күміс қана емес, басқа металдарды да, малдың терісі, жүні мен қылы, тіпті сүйегі мен мүйізін де кәдеге жаратып, тұрмысқа қажетті бұйымдар жасаған. Осы арқылы халқымыз табиғат байлығын ысырап етпей, оны тиімді пайдаланудың озық үлгісін қалыптастырған. Бұл шеберлікті атадан балаға мирас қылып, бүгінге дейін жалғап келе жатқан әрі оны заманға сай түрлендіріп, кәсібінің нәсібін көріп отырған азаматтар аразымыз баршылық. Солардың бірі – қолөнер шебері Әлім Тұрсынбай.

Әлім Қытай еліндегі Іле облысы Мұңғылкүре ауданында дүниеге келген. Кішкентайынан атасы Тұрсынбай ақсақалдың қолында өскен. Өзі омарташы болғанымен зергерлік, темір соғу мен теріден бұйым жасауды кәсіп еткен қария бар білгенін балалары мен немерелеріне үйретіп өсірген.

«Үлкен әкеміз Тұрсынбай қарияның бес баласы бар. Балаларының бәрі шебер болған. Әкем Шәріп негізінен мал шаруашылығымен айналысқанымен, ол кісі де ат әбзелдерін жасауды кәсіп етті», – деген Әлім: «Кезінде Қытайда үлкен шаңырақта теміршілікпен айналысатын шеберханамыз болды. Сол жерде атамыз бен әкеміздің жанында қолкөрік басып беріп, қайыс қиып, қамшы өре жүріп қолөнердің қыр-сырына қанықтық. Үлкендердің самаурын жасап, күмісті отқа қақтап, жүп-жұқа қылып қолмен жазып, ауыздық, құйысқан, үзгенгілерге жапсырып отыратынын көріп өстік. Тоқымды үлкен әкем қолмен қиып шығатын. Әкем мақта жіпті ұршықпен иіріп береді. Айыл-тұрман, нокта, жүген, ауыздық, құйысқан – бәрін көз майын тауысып, бар ынта-жігерін салып, қолмен істейтін. Бала күнгі бұл көріністер әлі көз алдымызда. Сондықтан қазір әр бұйымды жасағанда қолғабыс қылып жанымда балаларым да бірге жүреді. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан істің негізін балаларым да меңгеріп өссе деймін. Ал негізгі көмекшім – келіншегім Айым. Барлық бұйымның қайсысы қалай тігілетінін, қандай ою-өрнек түсетінін осы көмекшім екеуіміз бірге шешеміз», – дейді көпбалалы әке, қолөнер шебері.

Әлім сөмке тігумен жеті жылдан бері тұрақты айналысып келеді. Осы уақыт ішінде шебердің қолынан шыққан бұйымдардың сапасына көз жеткізіп, сәніне қызыққан тұтынушылардың саны артқан. Әйелдер мен ерлерге арналған әдемі әрі ыңғайлы былғары сөмкелер мен ықшамды әмияндарды заман талабына сай түрлендіріп, қазақы нақышпен өрнектеп тіккен шебер белдіктің де түр-түрін

нарыққа ұсынып келеді. Бұйымның әралуандылығына қарай алушылардың да қатары көп екенін айтқан ол Алматы облысында өтетін көрмелер мен жәрмеңкелерге аудан атынан жиі шығып тұрады. Ал жақында Астана қаласында өткен «Алматы облысы: дәстүр мен креатив» атты жәрмеңкеге облыс атынан барған қырық шебердің қатарында болып, бұйымдарын көпшілік назарына ұсынды.

«Көрме мен жәрмеңке кезінде ұлттық нақыштағы бұйымдарға деген халықтың қызығушылығы қуантады. Көрмеде тапсырыс аламыз, бұйымдарымыз да сонда сатылып жатады. Одан бөлек, қазір заман талабына сай әлеуметтік желілерге де жасаған дүниеміздің суреттері, жасалу процесі түсірілген бейнематериал жариялап отырамыз. Барлығын қолмен жасап жатқан соң алушылар да сапасын жоғары бағалайды. Әр тігіс, әр өрнекке мән беріліп, барынша тиянақты орындалады», – деген Әлім кішкентай кезінде тігіншілікке қызығыпты.

«Үлкен шешеміз тігінші болған. Біздің киім-кешегімізді, сабаққа барғанда ұстайтын сөмкемізге дейін қолдан тігіп беретін. Сонда оған назар салып, әр тігістің қалай түсетіні, қалай қиысатынына қарап жүруші едім. Аталарымыз айыл-тұрман жасап, терімен айналысқан соң, мен де тері мен тігінді ұштастырып, тігіншілікке деген қызығушылығымды бүгінге кәсіпке айналдырдым. Сөмке тігумен айналысудан бұрын шеберден дәріс алып, бір жыл мәсі тіктім», – деген шебер сөмке тігуге қажетті шикізатты, яғни теріні Шымкент, Қордайдағы тері зауыттарынан алатынын айтты.

Әлім аға-бауырларымен бірге 2015 жылы Еңбекшіқазақ ауданының Ақши ауылына көшіп келген. «Қарты бар үйдің қазынасы бар» демекші, қазынамыз – әке-шешеміз жанымызда. Бірге туған бір қыз, 6 ұлымыз. Бір бауырым Қытайда қалды. Қалғанымыз атамекенге келіп, әрқайсымыз әр салада еңбек етіп жатырмыз. Үлкен ағам – Ақши ауылының имамы, бір бауырым үй жиназдарын жасаса, енді бірі саудамен айналысады, басқа бауырларым аспаздықты кәсіп еткен. Мен қолөнерді жаныма серік етіп, отандық өнімнің, ұлттық қолөнердің өріс алуына аз да болса өз үлесімді қосып жатқаныма қуанамын. Қазақтың қанында бар, сүйегіне сіңген өнер өшпейді. Тек оны дамытып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп, заманауи бағытта жаңғырта білуіміз керек. Өйткені ұлттық өнер – халқымыздың тарихы мен мәдениетін, салт-дәстүрі мен дүниетанымын сақтайтын рухани қазына. Оны дәріптеу – өткенді құрметтеу ғана емес, келешек ұрпаққа аманат ету. Осы аманатқа қиянат жасамай, ұлттық өнеріміздің өміршең болуына үлесімізді қоса берейік», – дейді шебер.

Еңбекшіқазақ ауданы

Бас редактордың
бірінші орынбасары:

Алма ЕСЕНБАЙ

Бас редактордың

орынбасары:

Болат МӘЖИТ

Жауапты хатшы:

Шолпан НҰРЖАУОВА

Веб-сайт

редакторы:

Алтынай СЕЙІТКЕН

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:

Алматы облысының әкімдігі

Меншік иесі: «Өлке тынысы» ЖШС

Директор:

Ерлан ЖҰРЫНБАЕВ

Бас редактор:

Қуаныш ТҰНҒАТАР

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Жамбыл ауданы – Серік САТЫБАЛДИЕВ	8 701 254 97 55
Қарасай ауданы – Қуат ҚАЙРАҢБАЕВ	8 701 347 60 32
Талғар ауданы – Құтмағамбет ҚОНЫСБАЙ	8 702 488 56 12
Еңбекшіқазақ ауданы – Құралай МҰРАТҚЫЗЫ	8 700 573 30 11
Ұйғыр ауданы – Анар ДҮЙСЕНБАЙҚЫЗЫ	8 702 213 95 83
Кеген ауданы – Дәурен ӘБҮТӘЛІПОВ	8 777 218 63 25
Райымбек ауданы – Ақерке БИЖАН	8 771 847 37 26

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Жайһар АМАНГЕЛДИЕВА	8 708 210 95 71
alatau_jarnama@mail.ru	8 747 688 17 41

Жарнама, хабарландырудың мазмұны мен мәтініне тапсырыс беруші жауапты.

Газет облыстың бөлінуіне байланысты жаңадан тіркеліп, 2022 жылдың 3 қыркүйегінен Қонаев қаласынан шығады

Жарияланған мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді

«Алатау арайы» газетінде жарияланған материалдарды көшіріп басу үшін редакцияның жазбаша рұқсаты керек

Газеттегі кейбір суреттер ғаламтордағы ашық дереккөздерден алынады

Газет аптасына үш рет – сейсенбі, бейсенбі, сенбі күндері шығады

Суреттердің сапасы үшін редакция жауап береді.

Газет Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитетінде 2024 жылғы 2 ақпанда қайта тіркеліп, № KZ22VPY00086933 куәлігі берілген.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы

Газет Алматы қаласы, С. Мұқанов көшесі, 223-В үйде, «Алматы – Болашақ» АҚ баспаханасында басылады. М. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

МЕКЕНЖАЙЫМЫЗ:

Қонаев қаласы, Достық көшесі, 1.

Тапсырыс – 2205

«Өлке тынысы» ЖШС басылымдарының жалпы таралымы – 12 000, оның ішінде, «Алатау арайы» газетінің осы шығарылымының таралымы – 7 823. Индексі – 64792.

Кезекші редактор: Ерзат АСЫЛ